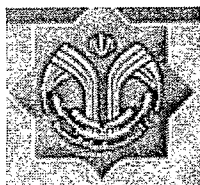

الحمد لله
الذي هدانا لهذا
الذي كنا لنهتدي لولا
هدى الله لنا

١٥/٣/٣٦

دانشگاه قم

مرکز تربیت مدرس

رساله دکتری (Ph.D) رشته کلام

گرایش فلسفه دین

موضوع:

دین و معنای زندگی در فلسفه تحلیلی

استاد راهنما:

دکتر امیر دیوانی

اساتید مشاور:

استاد مصطفی ملکیان

دکتر محسن جوادی

نگارش:

محمد رضایات

تابستان ۱۳۸۶

کتابخانه مرکزی

کتابخانه مرکزی
دانشگاه قم

۱۳۸۷ / ۱۰ / ۲۷

۱۳۸۷ / ۱۰ / ۲۷

۱۰۱۳۳۸

مرکز تربیت مدرس

مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران

تقدیم به:

تمام کسانی که معنای زندگی دغدغهی

اساسی آنهاست.

تشکر و قدردانی:

این بنده، خداوند بزرگ را سپاس فراوان می‌گویم که توفیق داد تا نگارش این رساله را به اتمام رساند. نیز به رسم ادب، از اساتید بزرگوار راهنما و مشاور استاد مصطفی ملکیان، دکتر امیر دیوانی و دکتر محسن جوادی که مشوق و مددکار من بودند، سپاس فراوان دارم. همچنین، از مسئولین مرکز تربیت مدرس دانشگاه قم بخصوص ریاست محترم آن آقای دکتر محمد ذبیحی تشکر می‌کنم. از خداوند بزرگ برای همه‌ی آنها سلامت و توفیق روز افزون خواستارم. در پایان، از همسر و فرزندان مهربانم که زحمات این دوران را تحمل کردند و در تمام مراحل کمک‌کار من بودند، هم سپاسگزارم.

فهرست اجمالی:

فصل اول: مقدمات	۱
مقدمه نخست: تحلیل و بررسی علل و دلایل پیدایش مساله معنای زندگی در مغرب زمین	۴
مقدمه دوم: تحلیل و بررسی علل و دلایل رشد اندک نظریه‌های معنای زندگی در قرن بیستم	۱۵
مقدمه سوم: ایضاح مفاهیم و تفکیک تقریرهای گوناگون از معنای زندگی	۲۴
مقدمه چهارم: نگاهی به فلسفه تحلیلی در قرن بیستم	۵۵
فصل دوم: فیلسوفان تحلیلی و معنای زندگی	۶۶
بخش نخست: معنی شناسی فیلسوفان تحلیلی از زندگی معنادار	۷۰
بخش دوم: تحلیل و بررسی نظریه‌های طبیعت‌گرایانه و ناطبیعت‌گرایانه در معنای زندگی	۷۷
بخش سوم: تحلیل و بررسی نظریه‌های فرا طبیعت‌گرایانه در معنای زندگی	۱۲۴
الف) نظریه‌های مبتنی بر وجود خداوند	۱۳۰
ب) نظریه‌های مبتنی بر جاودانگی آدمی	۱۸۳
بخش چهارم: نظریه‌های معنای زندگی و توجیه معرفتی کنش و واکنشهای آدمی	۲۱۷
نتیجه‌گیری	۲۱۹

فهرست تفصیلی

چکیده.....	
فصل اول: مقدمات.....	۱
مقدمه نخست: تحلیل و بررسی علل و دلایل پیدایش مساله معنای زندگی در مغرب زمین..۳	
۱) کنار نهادن هدف غایی از طبیعت‌شناسی عالمان تجربی.....	۵
نقد و بررسی.....	۸
الف) محدود کردن معنای زندگی به هدف خداوند از زندگی.....	۸
ب) گذر روانشناختی و نه منطقی.....	۸
۲) علم تجربی زندگی.....	۱۰
۳) از بین رفتن ارزش و اهمیت امور گوناگون در نگاه انسان غربی.....	۱۱
۳-۱) رشد نگرش سکولار یا غیردینی در چند قرن اخیر.....	۱۱
۲-۳) تغییر نگاه به نظریه‌های علمی.....	۱۱
۳-۳) رشد نظام سرمایه‌داری و تکنولوژی.....	۱۲
۳-۴) غلبه آرمان خوشبختی در چند قرن اخیر.....	۱۲
نقد و بررسی.....	۱۳
مقدمه دوم: تحلیل و بررسی علل و دلایل رشد اندک نظریه‌های معنای زندگی در قرن بیستم.....	۱۴
۱) بیمعنا شمردن پرسش از معنای زندگی.....	۱۵
۱-۱) عدم انطباق با معیار تحقیق‌پذیری.....	۱۵
۱-۲) اشتباه مقولی.....	۱۷
۲) غیر قابل پاسخ دانستن پرسش از معنای زندگی.....	۱۸
۲-۱) دلیل منطقی.....	۱۸
۲-۲) دلیل اخلاقی.....	۱۹
۳) ابهام در دو مفهوم "معنا" و "زندگی".....	۱۹
۴) عدم تفکیک تقریرهای گوناگون از معنای زندگی.....	۲۱
نتیجه.....	۲۱
مقدمه سوم: ایضاح مفاهیم و تفکیک تقریرهای گوناگون از معنای زندگی.....	۲۳
۱) ایضاح مفاهیم اساسی در پرسش از معنای زندگی.....	۲۴

فهرست تفصیلی

- ۱-۱) ایضاح مفهومی "meaning" یا معنا ۲۴
- ۱-۱-۱) معنا به عنوان ارتباط علی- معلولی خارجی ۲۴
- ۱-۱-۲) بیان کاربردهای زبانی و کلامی ۲۵
- ۱-۱-۳) درس عبرت ۲۶
- ۱-۱-۴) نیت یا هدف ۲۶
- ۱-۱-۵) کارکرد ۲۷
- الف) کل بزرگتر و پرسش از کارکرد ۲۸
- ب) داشتن نقش در کل بزرگتر ۲۹
- ۱-۱-۶) ارزش ۲۹
- ۱) خیر مبنایی یا فلسفه وجودی ۳۰
- ۲) نوعی کیفیت در زندگی ۳۰
- ۳) ارتباط مناسب با امور ارزشمند ۳۱
- ۴) ملاک و معیار گزینش خوبترین خوبها و بدترین بدها ۳۲
- ۵) هویت ارزش شناختی ۳۳
- دو تقسیم دیگر از ارزش ۳۳
- ۱) ارزش شخصی و همگانی ۳۴
- ۲) ارزشهای دینی، اخلاقی، حقوقی و زیباشناختی ۳۵
- نتیجه ۳۶
- ۱-۲) ایضاح مفهوم "زندگی" ۳۶
- ۱-۲-۱) ایضاح مفهوم زندگی در عرف ۳۷
- ۱-۲-۲) منظور از "زندگی" در ترکیب "معنای زندگی" ۳۷
- ۱-۲-۳) تعیین مقوله یا مقولات وجود شناختی زندگی ۳۸
- نتیجه ۴۰
- ۲) تفکیک تقریرهای گوناگون از پرسش از معنای زندگی ۴۱
- ۲-۱) پرسش از معنای زندگی نوع انسانی یا فرد انسانی ۴۱
- ۲-۲) تقریرهای گوناگون از پرسش از معنای زندگی فرد انسانی ۴۳
- الف) نوع برداشت از "معنای زندگی" ۴۳

فهرست تفصیلی

۴۴	(ب) نوع نظریه معنای زندگی.....
۴۵	(۲-۳) تفکیک میان تقریر هنجاری و توصیفی از معنای زندگی.....
۴۶	(۲-۴) تفکیک میان جعل و کشف در معنای زندگی.....
۴۶	(الف) هدف زندگی و نظریه جعل و کشف.....
۴۷	(ب) ارزش زندگی و نظریه جعل و کشف.....
۴۷	(۳) علوم مرتبط با معنای زندگی.....
۴۸	(۳-۱) متافیزیک.....
۴۸	(۳-۲) فلسفه دین و الاهیات.....
۵۰	(۳-۳) فلسفه اخلاق.....
۵۰	(الف) تعیین فلسفی یا الاهیاتی بودن معنای زندگی.....
۵۱	(ب) استنتاج ارزش از گزاره‌های ناظر به واقع در متون دینی.....
۵۱	(۳-۴) روانشناسی و جامعه‌شناسی.....
۵۲	(۳-۵) تعلیم و تربیت.....
۵۲	نتیجه.....
۵۳	مقدمه چهارم: نگاهی به فلسفه تحلیلی در قرن بیستم.....
۶۵	فصل دوم: فیلسوفان تحلیلی و معنای زندگی.....
۶۶	روش بحث.....
۶۹	بخش نخست: معنی‌شناسی فیلسوفان تحلیلی از زندگی معنادار.....
۷۰	(۱) هدفمندی.....
۷۰	(۱-۱) هدف یا اهداف خداوند برای زندگی آدمی.....
۷۱	(۱-۲) هدف یا اهداف آدمی در زندگی خویش.....
۷۲	(۲) احترام و افتخار عظیم.....
۷۳	(۳) تعالی یا فرا رفتن و گذر کردن از حد و مرزهای زندگی.....
۷۴	نقد و بررسی.....
۷۴	(۱) احترام و افتخار عظیم یا تعالی ارزشهایی متناسب با معنای زندگی.....
۷۴	(۲) کارکرد زندگی.....
۷۵	(۳) معنایی جامع و مانع.....

فهرست تفصیلی

بخش دوم: تحلیل و بررسی نظریه‌های طبیعت‌گرایانه و نا طبیعت‌گرایانه در معنای زندگی	۷۶
نظریه‌های طبیعت‌گرا	۷۸
(۱) نظریه‌های انفسی	۷۹
(۱-۱) نظریهٔ خلاقیت و ابتکارتیلور	۷۹
نقد و بررسی	۸۲
(۱) دو پیشنهاد تیلور و نظریهٔ جعل و کشف در معنای زندگی	۸۴
(۲) نیاز به داوری معرفتی	۸۵
(۳) بیفایده بودن زحمات آدمی	۸۶
(۱-۲) نظریه انفسی عشق و علاقه به محبوب	۸۷
نقد و بررسی	۸۹
نتیجه	۹۱
(۱) اختلاف نظریه‌های انفسی و آفاقی در تفسیر "ارزش"	۹۱
(۲) دیگر نظریه‌های معنای زندگی و نقش علل و عوامل درونی در معنای زندگی	۹۱
(۲) نظریه‌های آفاقی	۹۲
چند نکته سودمند	۹۲
(۱) نظریه‌های آفاقی و کفایت شرائط آنها برای معنای زندگی	۹۲
(۲) رده بندی نظریه‌های آفاقی	۹۳
(۲-۱) نظریه‌های آفاقی محض و کامل	۹۳
(۲-۲) نظریه‌های سودگرایانه و غیرسودگرایانه	۹۴
(۳) تفاوت‌های سودگرایی در اخلاق و معنای زندگی	۹۴
(۳-۱) تشکیک یا توطی	۹۵
(۳-۲) بیطرفی یا طرفداری	۹۵
نظریه‌های آفاقی محض	۹۶
(۱) نظریه‌های سودگرایانه در معنای زندگی	۹۶
تقریر نخست از سودگرایی در معنای زندگی	۹۷
نقد و بررسی	۹۷

فهرست تفصیلی

۹۸.....	تقریر دوم از سودگرایی در معنای زندگی.....
۹۹.....	نقد و بررسی.....
۱۰۱.....	تقریر سوم از سودگرایی در معنای زندگی.....
۱۰۱.....	نقد و بررسی.....
۱۰۱.....	۱) معنای تنگ و محدود نظریه‌های سودگرایانه از "معنای" زندگی.....
۱۰۲.....	۲) بی‌توجهی به مؤلفه‌های انفسی در معنای زندگی.....
۱۰۲.....	۳) نوع مقوله زندگی در نظریه‌های سودگرایانه.....
۱۰۳.....	۲) نظریه‌های غیرسودگرایانه در معنای زندگی.....
۱۰۳.....	۲-۱) دستاوردهای معنادار.....
۱۰۳.....	الف) بازنگری و تأمل در علل توفیق و شکست.....
۱۰۴.....	ب) فراتر از توان افراد معمولی.....
۱۰۴.....	ج) آسان نبودن برای افراد توانمند.....
۱۰۵.....	نقد و بررسی.....
۱۰۵.....	۱) نظریه دستاوردهای معنادار، نظریه آفاقی محض.....
۱۰۵.....	۲) برداشتی متواپی از معنای زندگی.....
۱۰۶.....	۳) موارد نقض.....
۱۰۷.....	نقد و بررسی.....
۱۰۷.....	۱) امکان ارائه تبیینی بهتر.....
۱۰۷.....	۲) موارد نقض.....
۱۰۸.....	۲-۲) پیشینه خانوادگی.....
۱۰۹.....	نقد و بررسی.....
۱۰۹.....	نظریه‌های آفاقی کامل.....
۱۱۰.....	۱) نظریه جذابیت آفاقی و کشش درونی.....
۱۱۱.....	نقد و بررسی.....
۱۱۱.....	۲) فرا رفتن از خود حیوانی.....
۱۱۲.....	مقدمه نخست: تفکیک ساحات وجود آدمی.....
۱۱۲.....	مقدمه دوم: رده‌بندی ارزشهای متناسب با ساحت حیوانی و عقلانی.....

فهرست تفصیلی

- ۱۱۳..... نقد و بررسی
- ۱۱۳..... (۱) نوع برداشت از معنای زندگی و نوع مقوله زندگی
- ۱۱۴..... (۲) توان بیشتر تبیین شهودهای آدمی درباره معنای زندگی
- ۱۱۵..... (۳) زندگی هدفدار
- ۱۱۶..... نقد و بررسی
- ۱۱۶..... نتیجه
- ۱۱۸..... نظریه‌های ناطیعت‌گرا
- ۱۱۸..... (۱) آزادی اراده
- ۱۱۹..... نقد و بررسی
- ۱۲۰..... (۱) آزادی اراده، پیشفرض نظریه‌های معنای زندگی
- ۱۲۰..... (۲) ناتوانی در توجیه جاودانگی آدمی
- ۱۲۱..... (۲) معناداری وجودی
- ۱۲۲..... نقد و بررسی
- ۱۲۳..... بخش سوم: تحلیل و بررسی نظریه‌های فرا طبیعت‌گرایانه در معنای زندگی
- ۱۲۴..... سه نگرش متفاوت به ارتباط خداوند و جاودانگی با معنای زندگی
- ۱۲۴..... (۱) لزوم یا عدم لزوم وجود خداوند یا جاودانگی آدمی در معنای زندگی
- ۱۲۶..... (۲) تاثیر باور به وجود خداوند یا جاودانگی آدمی در معنای زندگی
- ۱۲۷..... (۳) معنای زندگی با فرض وجود خداوند و جاودانگی آدمی
- ۱۲۹..... الف) نظریه‌های مبتنی بر وجود خداوند
- ۱۳۰..... نظریه هدف خداوند
- ۱۳۰..... (۱) آموزه آفرینش
- ۱۳۰..... (۱-۱) آموزه آفرینش در قرآن کریم
- ۱۳۱..... (۱-۲) آموزه آفرینش در کتاب مقدس
- ۱۳۱..... (۲) آموزه حکمت خداوند
- ۱۳۱..... (۲-۱) آموزه حکمت خداوند در قرآن کریم
- ۱۳۴..... (۲-۲) آموزه حکمت خداوند در کتب مقدس یهودیان و مسیحیان
- ۱۳۵..... پیشفرضهای نظریه هدف خداوند

۱۳۵.....	(۱) خدای متشخص انسان‌وار.....
۱۳۶.....	(۲) اختیار آدمی.....
۱۳۷.....	امتیازات نظریه هدف خداوند.....
۱۳۷.....	(۱) توفیق طرح و برنامه خداوند.....
۱۳۸.....	(۲) پاداش و کیفر خداوند.....
۱۳۸.....	استدلالات مبتنی بر نظریه هدف خداوند.....
۱۳۹.....	(۱) استدلال از راه کمک به تحقق هدف یا اهداف خداوند.....
۱۳۹.....	نقد و بررسی.....
۱۳۹.....	(۱) ناتوانی ادله اثبات وجود خداوند.....
۱۴۰.....	(۲) عدم اثبات ضرورت وجود خداوند برای معنای زندگی.....
۱۴۰.....	(۲) استدلال از راه هنجارهای اخلاقی تغییرناپذیر.....
۱۴۱.....	نقد و بررسی.....
۱۴۱.....	(۱) برداشت کاتینگهام از معنای زندگی.....
۱۴۱.....	(۲) ابتناء استدلال کاتینگهام بر نظریه امر الاهی.....
۱۴۲.....	(۳) تعریف دیگری از تغییرناپذیری هنجارهای اخلاقی.....
۱۴۳.....	(۳) استدلال از راه اجرای عدالت کامل.....
۱۴۳.....	نقد و بررسی.....
۱۴۴.....	نقد و بررسی نظریه هدف خداوند.....
۱۴۵.....	(۱) عدم استتاج باید از است.....
۱۴۶.....	(۲) ناسازگاری با اوصاف اخلاقی خداوند.....
۱۴۷.....	(۲-۱) اجبار آدمی.....
۱۴۸.....	(۲-۲) استثمار آدمی.....
۱۴۹.....	(۲-۳) استفاده ابزاری از آفرینش آدمی.....
۱۵۰.....	(۲-۴) خدشه به استقلال آدمی.....
۱۵۱.....	نتیجه.....
۱۵۳.....	منشاء ارزشمندی اهداف خداوند.....
۱۵۴.....	(۳) ناسازگاری با قدرت مطلقه خداوند.....

۱۵۴	نقد و بررسی
۱۵۶	معقولیت آفرینش خداوند
۱۵۶	(۱) ارزش اختیار آدمی
۱۵۶	(۲) علم مطلق خداوند
۱۵۶	(۴) ناسازگاری با اوصاف مابعدالطبیعی خداوند
۱۵۷	مقدمه نخست
۱۵۹	مقدمه دوم
۱۵۹	(۱) تغییرناپذیری خداوند
۱۶۰	(۲) فرازمان و فرامکان بودن خداوند
۱۶۰	(۳) بساطت خداوند
۱۶۰	(۴) نامتناهی بودن خداوند
۱۶۱	نقد و بررسی
۱۶۱	(۱) عدم اثبات ضرورت وجود خداوند برای معنای زندگی
۱۶۲	(۲) امکان انتساب اوصاف انسانی به خداوند
۱۶۳	اشکالات اشاعره بر نظریه هدف خداوند
۱۶۶	(۱) تسلسل در اهداف خداوند
۱۶۷	(۲) اشکال تقضی
۱۶۸	(۳) محدودیت در قدرت خداوند
۱۶۸	نقد و بررسی
۱۶۸	(۴) خدشه به فاعلیت بی واسطه خداوند
۱۶۹	(۵) نقص در خداوند
۱۷۰	نقد و بررسی
۱۷۰	(۱) انتفاع خداوند از افعال خویش
۱۷۱	(۲) اشکال دور
۱۷۱	تفسیر فیلسوفان مسلمان از فاعلیت خداوند
۱۷۵	تفسیر فیلسوفان مسلمان از خدای هدفمند
۱۷۶	استدلای مبتنی بر ارتباط با خداوند

فهرست تفصیلی

- ۱۷۶..... استدلالات از راه بی‌کرائگی خداوند
- ۱۷۷..... نقد و بررسی
- ۱۷۸..... (۲) استدلالات از راه کمال خداوند
- ۱۷۹..... نقد و بررسی
- ۱۷۹..... (۱) ارزشمندی اوصاف انسانی خداوند
- ۱۷۹..... (۲) استدلالات از راه کمال خداوند و خدای نامتشخص و ناانسان‌وار
- ۱۸۰..... (۳) استدلالات از راه عشق خداوند به مخلوقات خویش
- ۱۸۱..... نقد و بررسی
- ۱۸۱..... نتیجه
- ۱۸۲..... (ب) نظریه‌های مبتنی بر جاودانگی آدمی
- ۱۸۳..... تصویرهای گوناگون از جاودانگی و معنای زندگی
- ۱۸۴..... (۱) برانگیخته شدن بدن دنیوی آدمی
- ۱۸۶..... (۲) آفرینش بدن جدید در جهان دیگر
- ۱۸۶..... (۳) بدن مثالی
- ۱۸۷..... (۴) ذهن یا شعور و آگاهی
- ۱۸۸..... (۵) تصویر ادیان شرقی از جاودانگی
- ۱۸۹..... (۶) تصویرهای نمادین از جاودانگی
- ۱۹۰..... نتیجه
- ۱۹۱..... (۱) استدلالات از راه تاثیر ماندگار در جهان
- ۱۹۲..... نقد و بررسی
- ۱۹۳..... (۲) معنای زندگی بدون تاثیر ماندگار
- ۱۹۳..... (۲) ناسازگاری با شهود آدمی
- ۱۹۴..... (۲-۱) فراتر از چارچوب زندگی انسانی
- ۱۹۵..... (۲-۲) دست نیافتنی و غیر واقع بینانه
- ۱۹۵..... (۳) عدم ملازمه بین تاثیر ماندگار در جهان و جاودانگی آدمی
- ۱۹۶..... (۴) زندگی محدود؛ شایسته زیستن
- ۱۹۶..... (۵) تفاوت مفهوم زندگی معنادار و زندگی سزاوار زیستن

اثبات ضرورت وجود خداوند به مدد استدلال فوق.....	۱۹۷
بازسازی استدلال از راه تاثیر ماندگار.....	۱۹۷
(۱) تعیین محدوده تاثیر ماندگار.....	۱۹۷
(۲) رده‌بندی ارزشها.....	۱۹۸
استدلال از راه تاثیر ماندگار و اثبات ضرورت خداوند برای معنای زندگی.....	۱۹۹
(۲) استدلال از راه تحقق عدالت کامل در حق آدمی.....	۱۹۹
نقد و بررسی.....	۲۰۰
(۱) عدم نیاز به جاودانگی آدمی.....	۲۰۱
(۲) تصویری دیگر از پاداش و کیفر اعمال آدمی.....	۲۰۲
(۲-۱) خشنودی یا ناخشنودی خداوند به مثابه پاداش یا کیفر.....	۲۰۲
(۲-۲) تاثیر وضعی کارهای نیک و بد آدمی به مثابه پاداش یا کیفر.....	۲۰۲
بازسازی استدلال از راه تحقق عدالت کامل در حق آدمی.....	۲۰۳
(۱) رده‌بندی فضایل.....	۲۰۳
(۲) پاداش به عالیترین فضیلتها و جاودانگی آدمی.....	۲۰۴
اثبات ضرورت وجود خداوند و تحقق عدالت کامل.....	۲۰۵
(۳) استدلال از راه فرا رفتن از حد و مرز زمان.....	۲۰۵
نقد و بررسی.....	۲۰۶
(۱) ناکامی در اثبات ضرورت جاودانگی برای معنای زندگی.....	۲۰۶
(۲) جاودانگی ارزشی مستقل.....	۲۰۷
جاودانگی منحل معنای زندگی.....	۲۰۷
(۱) ملال آور بودن جاودانگی.....	۲۰۸
(۱-۱) فراموش کردن گذشته خویش.....	۲۰۸
(۱-۲) تفاوت جهان زمانمند و غیر زمانمند.....	۲۰۹
(۱-۳) لذتهای تکرار پذیر و تکرار ناپذیر.....	۲۰۹
(۲) از بین رفتن ارزش خواسته‌ها و گزینشهای آدمی.....	۲۱۰
بازسازی استدلال از راه فرا رفتن از حد و مرز زمان.....	۲۱۱
(۱) تفکیک ارزشها.....	۲۱۱

فهرست تفصیلی

- ۲۱۲..... (۲) نفس آدمی برترین ارزش.....
- ۲۱۳..... اثبات ضرورت وجود خداوند از راه استدلال از راه فرا رفتن از حد و مرز زمان.....
- ۲۱۳..... نقد و بررسی تقریرهای متز از استدلالهای سه گانه فوق.....
- ۲۱۳..... (۱) محدود ساختن قلمرو ادعای استدلالها.....
- ۲۱۴..... (۲) استفاده از دیگر معانی معنای زندگی.....
- ۲۱۴..... (۳) اثبات ضرورت وجود خداوند با بازسازی استدلالهای ضرورت جاودانگی.....
- ۲۱۶..... بخش چهارم: نظریه‌های معنای زندگی و توجیه معرفتی کنش و واکنشهای آدمی.....
- ۲۱۹..... نتیجه‌گیری.....
- ۲۲۰..... (۱) معنی‌شناسی فیلسوفان تحلیلی از معنای زندگی.....
- ۲۲۰..... (۱-۱) معنای هدف.....
- ۲۲۱..... (۱-۲) معنای تعالی.....
- ۲۲۲..... (۱-۳) معنای احترام و افتخار عظیم.....
- ۲۲۳..... (۲) تفکیک مقوله معنای زندگی از دیگر مقوله‌های هنجاری.....
- ۲۲۵..... (۳) نظریه‌های فیلسوفان تحلیلی درباره معنای زندگی.....
- ۲۲۷..... فهرست منابع و مأخذ:.....
- ۲۲۷..... منابع فارسی:.....
- ۲۲۹..... منابع عربی:.....
- ۲۳۱..... منابع انگلیسی:.....

چکیده

این رساله که به تحلیل و بررسی دین و معنای زندگی در فلسفه تحلیلی پرداخته است، در سه فصل و یک نتیجه‌گیری سامان داده شده است. در فصل نخست که در واقع، مقدمات ورود به بحث بحساب می‌آید، به ایضاح، تحلیل و بررسی چهار مساله زیر پرداخته‌ایم:

(۱) تحلیل و بررسی علل و دلایل پیدایش مساله معنای زندگی در مغرب زمین

(۲) تحلیل و بررسی علل و دلایل رشد اندک نظریه‌های معنای زندگی در قرن بیستم

(۳) ایضاح مفاهیم و تفکیک تقریرهای گوناگون از معنای زندگی

(۴) نگاهی به فلسفه تحلیلی در قرن بیستم

در دو فصل بعد نظریه‌های فیلسوفان تحلیلی درباره معنای زندگی را توضیح و نقد و بررسی کرده‌ایم. نظریه‌های معنای زندگی را می‌توان به سه دسته نظریه‌های طبیعت‌گرا، ناطبیعت‌گرا و فراطبیعت‌گرا تقسیم کرد. نظریه‌های طبیعت‌گرا بر این نظرند که امکانات و قابلیت‌های موجود در همین جهان مادی برای معنادار ساختن زندگی آدمی کافی است ولی نظریه‌های فراطبیعت‌گرا بر این عقیده‌اند که وجود خداوند و/یا جاودانگی آدمی برای معناداری زندگی لازم است. اما، نظریه‌های ناطبیعت‌گرا ضمن انکار دو دیدگاه رقیب، بر این باورند که به مدد اصول و پیشفرضهای عقلی می‌توان از معناداری زندگی آدمی دفاع کرد. نظریه‌های طبیعت‌گرا به نظریه‌های انفسی و آفاقی و نظریه‌های فراطبیعت‌گرا به نظریه‌های مبتنی بر وجود خداوند و نظریه‌های مبتنی بر جاودانگی آدمی تقسیم می‌شوند.

در واقع، فیلسوفان تحلیلی عمدتاً از نظریه‌های طبیعت‌گرایانه یا ناطبیعت‌گرایانه در معنای زندگی دفاع می‌کنند و بیشتر به نقد و بررسی نظریه‌های فراطبیعت‌گرایانه می‌پردازند که در واقع، از لزوم اساسی‌ترین آموزه‌های دینی یعنی وجود خداوند و زندگی پس از مرگ برای معنای زندگی دفاع می‌شود.

البته، پیش از بحث از نظریه‌های معنای زندگی به معنیشناسی فیلسوفان از "معنای زندگی" پرداخته‌ایم تا روشن سازیم که هر یک از نظریه‌های آنها درباره معنای زندگی بر چه معنایی از "معنای چندگانه‌ای که فیلسوفان تحلیلی برای "معنای زندگی" برشمرده‌اند،

استوارست. در آثار فیلسوفان تحلیلی معنای زندگی به یکی از معانی هدف، تعالی و احترام و افتخار عظیم و کارکرد گرفته شده است. در این بخش توضیح داده‌ایم که ارزش یکی از معانی اساسی معنای زندگی است و دو معنای تعالی و احترام و افتخار عظیم دو تفسیر از ارزشند که فیلسوفان تحلیلی برای معنای زندگی ارائه کرده‌اند زیرا بر این باورند که هر ارزشی نمی‌تواند به زندگی آدمی معنا دهد بلکه ارزشهایی می‌توانند به زندگی معنا دهند که باعث تعالی یا احترام و افتخار عظیم در زندگی گردند.

در این رساله تلاش شده است تا از این دیدگاه فیلسوفان تحلیلی دفاع شود که معنای زندگی مقوله‌ای متمایز از دیگر مقوله‌های هنجاری اخلاق و خوشبختی است و در واقع، هر یک از سه مقوله فوق اضلاع یک زندگی برتر یا بهترین زندگی یا یک زندگی شایسته زیستن را تشکیل می‌دهند و لذا، نباید آن را به دیگر مقولات، هنجاری تقلیل داد.

از سوی دیگر، از این دیدگاه دفاع کرده‌ایم که می‌توان میان اصرار نظریه‌های طبیعت‌گرایانه بر کفایت ارزشهای موجود در این جهان با تاکید نظریه‌های فراطبیعت‌گرا بر لزوم وجود خداوند یا جاودانگی برای معنای زندگی و عدم کفایت ارزشهای موجود در این جهان برای معنای زندگی آشتی داد زیرا معنای زندگی به معنای ارزش زندگی امری بسیط نیست و دارای مراتب گوناگونی است و در حقیقت، نظریه‌های فراطبیعت‌گرا وجود خداوند یا جاودانگی را برای سطح عالی‌ای از معنای زندگی لازم می‌دانند ولی نظریه‌های طبیعت‌گرا ناظر به سطح و مرتبه پایین‌تری از ارزشها هستند که ارزشهای موجود در این جهان را برای معنای زندگی کافی می‌دانند. بنابراین، می‌توان گفت که هر یک از نظریه‌های طبیعت‌گرا و فراطبیعت‌گرا درصددند تا شرایط دستیابی به مرحله خاصی از معناداری را بیان کنند.

در این رساله که صبغه‌ای فلسفی دارد، علاوه بر اینکه از آموزه‌های دینی در تبیین و نقد و بررسی دیدگاه‌های فیلسوفان تحلیلی بهره گرفته شده است، از دیدگاه‌های الاهی‌دانان و فیلسوفان مسلمان نیز در نقد و بررسی نظریه‌های فیلسوفان تحلیلی نیز استفاده شده است.

فصل اول

مقدمات

در دو قرن و نیم اخیر معنای زندگی^۱ برای بسیاری از انسانها در مغرب زمین به مساله‌ای اساسی تبدیل شده است تا بدان حد که در معناداری زندگی خویش تردید پیدا کرده‌اند. فیلسوفان تحلیلی از زمره فیلسوفانی‌اند که به تحلیل و بررسی این مساله پرداخته و درباره آن نظریه‌پردازی کرده‌اند. بیمعنایی و معناداری زندگی دو واکنش کاملاً متفاوت نسبت به این مساله بوده است که در نظریه‌های فیلسوفان تحلیلی درباره معنای زندگی بروز یافته است. بر همین اساس، نظریه‌های فیلسوفان تحلیلی درباره معنای زندگی نیز دو دسته‌اند. یک دسته نظریه‌هایی‌اند که در این نکته با یکدیگر اتفاق نظر دارند که معنای زندگی در این جهان دست یافتنی است و دسته دیگر، نظریه‌هایی‌اند که معتقدند معنای زندگی دست نیافتنی است و لذا، در پی ارائه راهکارهایی برای مواجهه با آن هستند. در این رساله تنها به تحلیل و بررسی آن دسته از نظریه‌هایی خواهیم پرداخت که دستیابی به معنای زندگی را ممکن می‌دانند زیرا همان‌طور که در مباحث آینده بیان خواهیم کرد، این دیدگاه طیف گسترده‌ای از نظریه‌های معنای زندگی را در بر می‌گیرد و به خوبی می‌تواند موضوع یک رساله دکتری باشد. افزون بر این، نظریه‌هایی که دستیابی به معنای زندگی را ممکن

---

1 . The Meaning Of Life